

ПРОЦЕНКО А. Т.,
аспірант кафедри фінансового
та банківського права
(Міжрегіональна академія управління)

УДК 347.73:004 (100:477) 06

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІРТУАЛЬНИХ ВАЛЮТ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Стаття присвячена дослідженню правового статусу віртуальних валют у різних країнах та в Україні. Визначено, що на сучасному етапі склалося два підходи до цього питання – в одних країнах уряд намагається розробити правові основи визначення статусу та обігу віртуальних валют (США, Швейцарія, Канада, Німеччина та ін.), а в інших – їх обіг визнається нелегітимним і забороняється (Китай, Російська Федерація, Україна). Автор доходить висновку, що прогресивним є досвід країн, які не забороняють обіг віртуальних валют, а намагаються нормативно врегулювати їх статус та розробити правове забезпечення обігу, і пропонує адаптувати його для України.

Ключові слова: віртуальні валюти, криптовалюти, биткойн, електронні гроші, приватні гроші.

Статья посвящена исследованию правового статуса виртуальных валют в разных странах и в Украине. Указано, что на современном этапе сложились два подхода к этому вопросу – в одних странах правительство пытается разработать правовые основы определения статуса и обращения виртуальных валют (США, Швейцария, Канада, Германия и др.), а в других – оборот таких валют признается нелегитимным и запрещается (Китай, Российская Федерация, Украина). Автор приходит к заключению, что прогрессивным является опыт стран, которые не запрещают оборот виртуальных валют, а пытаются нормативно урегулировать их статус и разработать правовое обеспечение оборота, и предлагает адаптировать его для Украины.

Ключевые слова: виртуальные валюты, криптовалюты, биткойн, электронные деньги, частные деньги, виртуальная валюта.

Paper investigates cryptocurrency regulation in different countries and Ukraine. It is noted that a common understanding of nature and definition of cryptocurrency (such as Bitcoin, Lifecoin, Namecoin, Quark, WebMoney, Ripple, etc) does not currently exist, as in world has not developed a single, well-defined approach to legal status of cryptocurrency. In some countries (USA, Switzerland, Canada, Germany and others) feasibility of using cryptocurrency and emerging regulatory support that would fix their legal status is admitted, while in others (China, Russia, Ukraine) circulation cryptocurrency is considered illegitimate and prohibited one. It is noted that Ukraine must borrow an experience of countries, that are in an active process of drafting normative regulation of status and legal support of cryptocurrency circulation and it is indicated necessity of development of legal basis cryptocurrency circulation in Ukraine.

Key words: cryptocurrency, bitcoin, electronic money, private money, virtual currency.

Вступ. Однією зі суперечливих новацій сучасності є поява економічного феномену – віртуальних валют (які ще називаються криптовалютами), таких як: Bitcoin, Lifecoin, Namecoin, Quark, WebMoney, Ripple тощо. Єдиного розуміння сутності, і тим більше визначення крипто валют, на сьогодні не існує. В україномовній версії Wikipedia криптовалюти визначаються, як вид цифрових валют, емісія і облік яких базуються на асиметричному шифруванні та застосуванні різноманітних криптографічних методів захисту, таких як Proof-of-work та Proof-of-stake [1]. Звичайно, зазначене визначення не можна вважати досконалим, оскільки воно ґрунтується виключно на технічному аспекті, в той час як однокістю вивчення цього феномену з позиції опису технічної моделі функціонування не дозволяє ні визначити економічну сутність криптовалют, ні нормативно врегулювати процедури емісії та обігу, внаслідок чого виникає закономірний дисбаланс – технічні новації випереджають розвиток законодавства, що регулює взаємовідносини суб'єктів у сфері розрахунків та платежів. Отже, на сучасному етапі особливої актуальності набуває питання визначення правового статусу та сутності віртуальних валют.

Результати дослідження. Визначенню сутності криптовалют приділяли увагу науковці різних країн світу, проте серед них відсутня єдність думок стосовно цього питання. До криптовалют відносяться і як до електронних грошей (Р. Кохен (англ. R. Cohen) [2]), і як до приватних грошей (А. Гринспанс (англ. A. Greenspans [3]), і як до грошового сурогату (Д.С. Вахрушев, О.В. Железов [4]), і як до віртуальної валюти (Е. Мак (анг. E. Mask) [5]), і як до біржового активу [6]. Позиція кожного науковця пов'язана переважно з тим, в якій країні він проживає, оскільки відношення до криптовалют у законодавстві різних країн суттєво відрізняється. Так, у Канаді та Нідерландах нормативно закріплено правовий статус крипто валют, як електронних грошей [4, с. 4]. Прецедентна практика США сформувала позицію, що криптовалюти є «...валютою, або ж іншою формою грошей». Таке рішення було прийняте суддею східного округу штату Техас Т. Мазантом (англ. T. Mazzant), який визнав: «...оскільки Bitcoin (Bitcoin – найрозповсюдженіша криптовалюта – прим. авт.) можна використовувати як гроші за оплату товарів або обміняти на інші валюти (наприклад, долар, ієну, юань тощо), то Bitcoin є валютою або формою грошей» [7]. Таку ж позицію було розділено й Бюро департаменту Казначейства США з боротьби з фінансовими злочинами (англ. Financial Crimes Enforcement Network; скор. FinCEN), яким криптовалюти було визнано «децентралізованою віртуальною валютою» [8]. У березні 2013 року FinCEN було зроблено об'яву, що будь-які операції з обміну криптовалют на фіатні гроші підлягають регулюванню так же, як і операції з обміну фіатних грошей між собою (наприклад, доларів на євро) [9], для чого Bitcoin-біржі та обмінні пункти повинні зареєструватися як поставщики фінансових послуг (англ. Money Service Business), отримати відповідні ліцензії і надавати інформацію до органів правопорядку про підозрілі трансакції [10]. Офіційна позиція сенату США щодо криптовалют – не заборона, а регулювання їх обігу [11].

У Німеччині в 2013 році Федеральне управління фінансового контролю (нім. Federal Financial Supervisory Authority; скор. BaFin) визначило криптовалюти як «приватні кошти», які можуть використовуватися в якості оплати і замінювати традиційну валюту в цивільно-правових договорах [12].

Використання криптовалют у Хорватії є легальним, але вони не визнаються електронними грошима і не прирівнюються до законних платіжних засобів, тобто криптовалюти можуть бути прийняті продавцями як спосіб оплати, проте продавці не зобов'язані приймати їх [13].

У Сингапурі операції з криптовалютами прирівнюються до надання послуг або товарів і оподатковуються як операції з обміну валют, проте компанії, що здійснюють операції в віртуальними валютами, зобов'язані ідентифікувати своїх клієнтів та повідомляти у правоохоронні органи про підозрілі трансакції [14].

У Швейцарії, за визначеннями аналітиків, прийняті найбільш сприятливі закони для обігу криптовалют [15]. Швейцарська біржа криптовалют ECUREX GmbH на сучасному етапі є першою в світі обмінною платформою криптовалют на фіатні гроші, що повністю відповідає

нормативним вимогам закону Швейцарії «Про банківську діяльність» [15]. Крім цього, операції з криптовалютами в цій країні було звільнено від ПДВ. Відповідно відповіді на запит швейцарських Bitcoin-компаній до швейцарської Федеральної податкової адміністрації транзакції з криптовалютами було визнано в цій країні як платіжний засіб, а не операції з надання послуг або товарів; національну валюту Швейцарії (швейцарський франк) можна вільно обмінювати на криптовалюту Bitcoin, для чого в Берні консалтинговою компанією «Bitcoin Suisse AG», що спеціалізується у Bitcoin-сфері, було встановлено Bitcoin-банкомати, в яких можна не лише обміняти криптовалюту на реальні кошти, а й придбати Bitcoin [16].

В Японії в березні 2014 року було прийняте рішення щодо необхідності регулювання обігу криптовалют та оподаткування операцій такого обігу [17]. За визначенням голови Банку Японії Х. Куроди, у зв'язку з крахом банку Mt.Gox влада Японії усвідомила, що ігнорувати новий вид електронних грошей або забороняти його – не правильне рішення, тому на Інститут грошових та економічних досліджень Японії покладається розробка правового регулювання обігу криптовалют на території країни [18].

Проте в ряді країн обіг віртуальних валют є нелегітимним. Так, у Китаї в 2013 році Народний банк Китаю видав «Повідомлення про заходи запобігання, пов'язані з ризиками використання Bitcoin», в якому Bitcoin було визначено як «спеціальний віртуальний товар» і встановлено, що будь-які операції для банків із біткойнами заборонені. Навіть було визначено перелік китайських веб-сайтів, де продавалися Bitcoin, з якими китайські банки повинні були припинити діяльність і закрити їх рахунки [19]. Китайським фінансовим компаніям заборонено було не лише безпосередні трансакції з криптовалютами, але й публікація котировань або страхування фінансових продуктів, пов'язаних із віртуальними валютами [20]. Фізичним особам дозволені операції з крипто валютами. Вони можуть брати участь у таких трансакціях на власний ризик [20].

Відношення в РФ до криптовалют також жорстке і безапеляційне. Угоди з використанням віртуальних валют розглядаються, як здійснення сумнівних операцій відповідно до законодавства про протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом і фінансуванню тероризму [21]. Незважаючи на наукову позицію фінансистів цієї країни (Г. Греф, Г. Лунтовський), які вважають заборону обігу криптовалют «величезним кроком назад» [22; 23], в листі Центрального банку РФ «Про використання при здійсненні угод віртуальних валют, зокрема Bitcoin» від 27 січня 2014 року визначено, що через відсутність забезпечення та юридично зобов'язаних суб'єктів операції з віртуальними валютами є спекулятивними, та підкреслюється, що через анонімний характер діяльності з випуску криптовалют необмеженим колом суб'єктів фізичні та юридичні особи можуть бути не навмисно залучені до злочинної діяльності – легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванні тероризму [21].

В Україні обіг криптовалют заборонений відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону України «Про Національний банк України» [24]. Відповідно до роз'яснення Нацкомфінпослуг України НБУ розглядає криптовалюти, як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальної вартості й не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це суперечить нормам українського законодавства.

Отже, в різних країнах різний підхід до криптовалют. Деякі країни визнали доцільність їх використання та працюють над формуванням правової бази, яка б закріпила правовий статус віртуальних валют (як електронних грошей, обмінних коштів, специфічного виду валют тощо), а деякі країни їх не приймають. Проте, незважаючи на заборону криптовалют в окремих країнах, їх обіг у віртуальному просторі продовжує зростати. Тривалий період існування, темпи зростання об'ємів та підвищення курсу до основних валют із майже нульової відмітки до сотень доларів за одиницю криптовалюти не дозволяють ігнорувати її існування. Як зазначає Д.О. Ломовцев, криптовалюти є новим економічним феноменом, фактично вони є передумовою нової світової валюти [25, с. 292]. Юридична заборона на використання криптовалют не стримає процеси її застосування, а лише не дозволить державам взяти участь у регулюванні процесів застосування такої валюти. Якщо держава лише заборонятиме використання

криптовалют, вона виключить себе із процесу їх обігу. В ЄС це розуміють, тому європейське банківське управління (European Banking Authority) лише рекомендувало Європейському співтовариству утриматися від операцій із криптовалютою до створення системи регулювання цих операцій, оскільки «...така віртуальна валюта не має ніякого забезпечення, не контролюється державними регуляторами жодної країни» [26], а 22 жовтня 2015 року Європейським судом (European Court of Justice, скор. ЄС) було прийнято рішення, згідно з яким операції з Bitcoin віднесено до платіжних операцій з валютами, монетами та банкнотами, тому операції з обміну Bitcoin на фіатні валюти не підлягають оподаткуванню [27].

Висновки. Отже, на сучасному етапі обіг віртуальних валют вимагає правового забезпечення та створення системи державних регуляторів. Для цього необхідно визначити сутність криптовалют, проаналізувати проблеми, що виникають під час трансакцій з віртуальними валютами та сформувавши систему правових норм, які б запобігали виникненню цих проблем. Проте правових основ обігу криптовалют, які б створювали ефективну систему протидії негативним проявам обігу віртуальних валют, поки що не створено в жодній країні світу, хоч держави активно працюють над цим питанням. Україна не повинна йти шляхом тоталітарних країн, яким простіше те нове, що утворюється у світі, заборонити, аби не створювати зайвих проблем; нашій країні необхідно орієнтуватися на досвід країн із ефективною економікою, в яких на сьогодні триває активний процес нормативного врегулювання статусу та розроблення правового забезпечення обігу криптовалют, а отже, необхідно розробляти правове підґрунтя обігу криптовалют і в Україні, дослідженню чого будуть присвячені наші наступні публікації.

Список використаних джерел:

1. Wikipedia, the free encyclopedia [Internet Resource]. – Mode to access : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%CA%F0%E8%EF%F2%EE%E2%E0%EB%FE%F2%E0>.
2. Cohen R. The Top 30 Crypto-Currency Market Capitalizations In One Place. [Internet Resource]. – Mode to access : <http://www.forbes.com/sites/reuvencohen/2013/11/27/the-top-30-cryptocurrency-market-capitalizations-in-one-place/>.
3. Greenspans A. Comment about Bitcoin [Internet Resource]. – Mode to access : URL: <http://www.businessinsider.in/Everyone-Is-Baffled-By-Alan-Greenspans-Comment-About-Bitcoin/articleshow/26873628.cm>.
4. Вахрушев Д.С. Криптовалюта как феномен современной информационной экономики: проблемы теоретического осмысления / Д.С. Вахрушев, О.В. Железов // *Науковедение*. – 2014. – Вып. 5. – С. 4–15.
5. Mack E. The Bitcoin Pizza Purchase that's Worth \$7 Million Today (англ.). *Forbes* (12/23/2013) [Internet Resource]. – Mode to access : <http://www.forbes.com/sites/ericmack/2013/12/23/the-bitcoin-pizza-purchase-thats-worth-7-million-today>.
6. Центробанки мира высказываются насчет Биткойна. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://bitnovosti.com/2013/12/06/centrobanki-mira-pro-bitcoin/>.
7. Court officially declares Bitcoin a real currency. [Internet Resource]. – Mode to access : <http://rt.com/usa/bitcoin-sec-shavers-texas-231/>.
8. Application of FinCEN's Regulations to Persons Administering, Exchanging, or Using Virtual Currencies. [Internet Resource]. – Mode to access : https://www.fincen.gov/statutes_regs/guidance/html/FIN-2013-G001.html.
9. FinCEN guidance on virtual currencies. [Internet Resource]. – Mode to access : https://www.fincen.gov/news_room/speech/pdf/20130416.pdf.
10. Bitcoin Virtual Currency: Unique Features Present Distinct Challenges for Deterring Illicit Activity. [Internet Resource]. – Mode to access : http://www.wired.com/images_blogs/threatlevel/2012/05/Bitcoin-FBI.pdf.
11. Hearings: Beyond Silk Road: Potential Risks, Threats, and Promises of Virtual Currencies. [Internet Resource]. – Mode to access : <http://www.hsgac.senate.gov/hearings/beyond-silk-road-potential-risks-threats-and-promises-of-virtual-currencies>.

12. Германия признала Bitcoin. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vestifinance.ru/articles/31342>.
13. Croatia considers Bitcoin legal; 45 members of Swiss parliament want same / BitCoin Examiner. [Internet Resource]. – Mode to access : <https://99bitcoins.com/croatia-considers-bitcoin-legal-45-members-of-the-swiss-parliament-want-the-same/>.
14. Сингапур признал биткоин и определил налоговую политику его оборота. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://tjournal.ru/p/bitcoin-singapore>.
15. Биткоин в Швейцарии – криптовалютный рай? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.coinfox.ru/faq/4071-bitkoin-v-shvejtsarii>.
16. Федеральная налоговая служба Швейцарии (ESTV) обрадовала всех пользователей криптовалют в этой стране: к операциям с Bitcoin в Швейцарии не будет применяться НДС (VAT). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bits.media/news/operatsii-s-bitcoin-v-shvejtsarii-ne-budut-oblagatsya-nds/>.
17. Власти Японии готовы обложить операции с биткойном аналогом. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.interfax.ru/world/362999>.
18. Япония изучает Bitcoin. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.ecurrency.ec/2013/12/japan-is-interested-in-the-bitcoin/>.
19. ЦБ Китая запретил банкам операции с Bitcoin. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vedomosti.ru/finance/news/19690711/cb-kitaya-zapretil-bankam-operacii-s-bitcoin#ixzz2myQN49z2>.
20. PBOC Rule Means Bitcoin Websites in China Must Close, Expert Says – Caixin Online. [Internet Resource]. – Mode to access : <http://english.caixin.com/2014-03-27/100657518.html>.
21. ЦБ приравнял обмен биткоинов к сомнительным операциям. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.interfax.ru/business/354207>.
22. Греф обяжет Сбербанк принимать биткойны? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.politonline.ru/interpretation/20420958.html>.
23. Лунтовский Г. ЦБ признал, что у биткоина может быть будущее в России. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tass.ru/ekonomika/1293670>.
24. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV // ВВР. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
25. Ломовцев Д.А. Сравнительная характеристика правового регулирования биткоина в разных странах / Д.А. Ломовцев // Право и современные государства. – 2014. – № 4. – С. 5–9.
26. Council Directive (77/780/EEC) of 12 December 2007 on coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to taking up and pursuit of business of credit institutions // OJ L 322. – 2007.
27. Европейский суд справедливости приравнял биткоин к валютам и освободил от НДС. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bits.media/news/evropeyskiy-sud-spravedlivosti-priravnyal-bitkoin-k-valyutam-i-osvobodil-ot-nds/>.

